

AR-voorzitter H. A. de Boer.

Samen optrekken voor een nieuw begin

Rede partijvoorzitter H. A. de Boer, op de opheffings partijraad van de Anti-Revolutionaire Partij 27 september 1980 in het Rai-congrescentrum te Amsterdam.

Wij zijn hier op deze slotmanifestatie welbewust bijeen in Amsterdam, hoofdstad van dit land en tegelijkertijd ook de plaats waar de eerste anti-revolutionaire „kiesersvereniging” werd opgericht.

Dat was bijna 140 jaar geleden in het jaar 1851.

Bekende persoonlijkheden als mr. I. da Costa en ds. J. de Liefde kwamen op de avond van de 30e mei 1851 bijeen en verenigden zich tot de kiesvereniging „Nederland en Oranje”. Gedreven door het eigenlijke anti-revolutionaire beginsel, dat zoals Groen van Prinsterer dit noemde „het Evangelie is, dat altijd hetzelfde blijft, de zon der gerechtigheid die telkens den nacht der dwaling, de duisternis verjaagt en weer aan de kim verrijst.” Ter gelegenheid van het eeuwfeest van deze AR-kiesvereniging stelde dr. J. C. van der Does in 1951 een gedenkschrift op, onder de titel „de vrijheid voorgestreên” waaruit ik bovenstaande gegeven heb geput.

Terloops merk ik op dat het een goede zaak zou zijn wanneer meerdere kiesverenigingen hun historie aan het papier zouden toevertrouwen. Ik weet dat er in o.a. Delft, Ermelo en Zwolle initiatieven genomen zijn om met een gedenkschrift te komen. Wij hebben als partij waardevol erfgoed aan volgende generaties door te geven. Het doorgeven daarvan begint op het niveau waar de anti-revolutionaire richting van de grond kwam: op gemeentelijk vlak.

De Amsterdamse afdeling heeft in de loop van zijn bestaan vele voortreffelijke bestuurders opgeleverd. Ik denk op dit moment ook aan de hoofdstedelijke anti-revolutionaire CDA-wethouder drs. Enneus Heerma op wie in deze tijden wel een zeer zware last rust: hij kan op onze steun en sympathie rekenen.

Aanknopend bij Amsterdam wijs ik er in dit verband op wat De Gaay Fortman schrijft in het binnenkort uitkomende boek: „Personen en momenten, uit de geschiedenis van de ARP”. Als vrucht van ruim 100 jaar ARP noemt hij o.a. de volgende zaken:

- de ARP heeft zich steeds gekenmerkt door een goed toegeruste en democratische functionerende partij-organisatie
- onze partij heeft tal van bekwame benoemde en gekozen vertegenwoordigers en bestuurders geleverd
- de partij heeft vastgehouden aan de stelling van Groen van Prinsterer dat men moet weten wat er geestelijk in eigen tijd aan de hand is wil men in de praktische politiek goed handelen.

Deze „vruchten” waren ondenkbaar zonder de veelal onbaatzuchtige en toelozende inzet van al die, vaak ook, onzichtbare sjouwers in onze partij: in kiesvereniging, Staten- en Kamercentrale, in Raden, Staten en op landelijk niveau.

Als partijvoorzitter is het mij onmogelijk hen allen afzonderlijk te bedanken of hen bij name te noemen. Daarom langs deze weg een hartelijk dank aan allen die zich in de periode achter ons op geheel verschillende posten voor de partij hebben ingezet. Ik vertrouw en reken er op, dat zij zich in en ten behoeve van het CDA en voor de zaak van de christelijke politiek in ons land op dezelfde wijze zullen willen inzetten als zij dat in de afgelopen jaren voor de ARP hebben gedaan.

Opmerkelijk

Het is vandaag een bijzondere bijeenkomst. Voor de allerlaatste keer komen wij als Anti-Revolutionaire partijraad bijeen. Twee weken geleden ging de CHU ons op waardige wijze voor, volgende week volgt de KVP.

Een belangrijk deel van ons samenzijn hier staat in het teken van de opheffing van onze partij. Ook deze historische gebeurtenis hebben wij als bestuur in een **politiek** kader willen plaatsen. Getuige ondermeer het politiek forumgesprek van hedenmiddag.

Tussen de middag is er volop gelegenheid elkaar nog één keer als anti-revolutionaire partijgenoten te ontmoeten.

De kiesverenigingen en stemhebbende leden van de partijraad hebben hun eind-oordeel over de CDA-fusie gegeven. De uitslag van die stemming past in een lange reeks van beslissingen over de CDA-vorming: de ARP heeft bij diverse gelegenheden duidelijk kenbaar gemaakt samen met de andere CDA-

partijen op weg te willen en één partij te willen vormen. Over enkele weken zal dan het moment van het CDA als eenheidspartij bereikt zijn. Wie had dat kunnen denken toen in 1967 ARP, CHU en KVP gesprekken begonnen over de vraag in hoeverre zij tot nauwere samenwerking zouden kunnen komen?

Dit proces van eenwording van christen-democraten blijft een van de meest opmerkelijke politieke verschijnselen in het Nederlandse politieke bestel van na de Tweede Wereldoorlog waarover tot op de dag van vandaag schier onophoudelijk gesproken en geschreven wordt.

CDA als organisatie

Van Amsterdam weer terug naar Den Haag waar op 11 oktober a.s. de CDA-fusie zijn beslag zal krijgen. Sinds de vorige partijraad van 7 juni jl. is er, ook tijdens de zomer, keihard gewerkt om de fusie op de beoogde tijd rond te krijgen. Eind juni was er de zogenaamde conference, waar een oplossing gezocht moest worden voor de resterende geschilpunten tussen de partijen die gerezen waren naar aanleiding van de behandeling van het fusie-protocol, statuten en reglementen door de onderscheidene partij-organen van de CDA-partners. In Nederlandse Gedachten van 2 augustus jl. heb ik van die vergadering „verslag gedaan”. Uit dit artikel moge blijken dat aan een groot aantal verlangens van de partijraad van 7 juni jl. in verregaande mate is tegemoet gekomen. Ik denk dan met name aan de behandeling van het Program van Uitgangspunten. Wanneer ik hier als trefwoorden noem de punten samenlevingsvormen en Navo dan begrijpt u waar ik op doel. In mijn artikel kon ik dan ook tot de conclusie komen, dat in een goede sfeer, „alle verschillen op een naar mijn oordeel bevredigende wijze waren opgelost”.

Binnenkort treedt de nieuwe CDA-organisatie in werking. De afgelopen maanden waren wij als bestuur ook druk bezig met de personele invulling van de onderscheidene nieuwe bestuursorganen. Ik wil u niet verhehlen dat het mij dankbaar stemt dat wij een groot aantal bekwame mensen, mannen en vrouwen hebben kunnen afvaardigen naar die organen.

Uiteraard na goed overleg met onze partners over de verdeling van die bestuursposten. Enkele namen wil ik hier noemen. De redactiecommissie en de commissie Kader- en Vorming krijgen resp. burgemeester Hartkamp en ons d.b.-lid Schouten als voorzitter. De voormalige Arjos-vice-voorzitter Johan de Leeuw zal CDJA-voorzitter zijn, en ons d.b.-lid Piet Bukman zal naar wij mogen aannemen de nieuwe CDA-voorzitter zijn. Ook hecht ik er aan te melden dat onze directeur van de Kuyperstichting Oostlander het nieuwe CDA-studiecentrum zal gaan leiden. In het nieuwe CDA-bestuur zullen verder een twintigtal bekwame anti-revolutionairen zitting nemen. Als ARP hebben wij altijd sterk gehecht aan een goede organisatie.

Er is naar mijn stellige overtuiging een kwalitatief zeer goede anti-revolutionaire inbreng in de nieuwe CDA-organisatie.

Verhouding partij/fractie Tweede Kamer

De afgelopen jaren hebben wij enorm veel energie gestoken in het organisato-

risch tot stand brengen van de fusie. Die inspanningen zijn naar mijn overtuiging niet tevergeefs geweest. Als ARP hebben wij altijd sterk gehecht aan een goed doortimmerd CDA-huis. Nu de fusie vrijwel een feit is zal de verdieping en verbreiding van de politieke overtuiging van het CDA krachtig bevorderd moeten worden. Er is gelukkig in de afgelopen periode een grote hoeveelheid studiemateriaal op tafel gelegd. Het is nu tijd om in alle partijgeledingen de politieke discussie op gang te brengen. In dit verband is voor het nieuwe CDA-bestuur ook van belang een discussie over het vraagstuk van de verhouding tussen partij en fractie. U begrijpt waar ik op doel. een artikel van het CDA-Kamerlid en KVP-dagelijks bestuurslid mr. H. van den Broek heeft de afgelopen weken binnen het CDA een intense discussie losgemaakt. Ik verwijs u naar recente artikelen in Nederlandse Gedachten van onder meer De Gaay Fortman, De Kwaadsteniet. In het dagelijks bestuur van het CDA zijn onzerzijds enkele indringende vragen over dit vraagstuk naar voren gebracht. Naar aanleiding van de door ons geuite zorgen, zo is afgesproken, zal het nieuwe CDA-presidium zich nader beraden over de problematiek van de verhouding kabinet/fractie enerzijds en partij/fractie anderzijds. Ik ben van mening dat er een vertrouwensband is en moet blijven tussen partij en Kamerleden. Kamerleden nemen naar eigen eer en verantwoordelijkheid hun beslissingen. De partij kan na vier jaar zorgvuldig oordelen of het Kamerlid in redelijkheid en binnen het kader van verkiezingsprogram en Program van Uitgangspunten zijn taak in de betreffende zittingsperiode heeft vervuld en of hij al of niet opnieuw in aanmerking komt voor een kandidatuur. Ik zeg het mijn collega De Kwaadsteniet na: een volksvertegenwoordiger is geen zetbaas van de partij. Het CDA zal zelfs de schijn van een overeenkomst met het door de PvdA bepleite „terugroepingsrecht” moeten vermijden. Ruimte en respect voor elkaars opvattingen dienen binnen het CDA een vanzelfsprekende zaak te zijn. Men zal bij deze discussie ook aandacht dienen te schenken aan de verhouding fractie (parlement) en kabinet. Ik citeer het veel geprezen grondslagrapport: „Het CDA hecht aan het onderscheid in taak en functie tussen parlement en regering, zodat de een niet gereduceerd kan worden tot de ander”.

Aantjes heeft er in Nederlandse Gedachten van 6 september jl. op gewezen, dat het bij deze discussie ook van belang is aandacht te schenken aan de mogelijkheid van het indienen van een gravamen op het verkiezingsprogram. Het CDA kenne op dit punt evenzeer respect voor afwijkende standpunten dan de partij waaruit de nieuwe CDA-voorzitter hopelijk afkomstig zal zijn.

Belangrijke opdracht

11 oktober CDA-fusie. Een dag waar velen in onze partij naar hebben uitgezien. Samen optrekken van reformatorische en katholieke christenen in de politiek. Een bijzondere dag ook voor CDA-voorzitter Piet Steenkamp, vandaag in ons midden. In zijn persoon wens ik allen van harte geluk die zich met hem een lange reeks van jaren zozeer hebben ingezet om dit doel mogelijk te maken. Ik meen wel de volgende kanttekening bij deze mijlpaal te moeten plaatsen. De afgelopen jaren waren er in onze partij ook die sterke twijfel hadden of het CDA wel een goede zaak was, met perspectief voor de toekomst. Op de partijraad

van 7 juni jl. besteedde ik reeds aandacht aan het vertrek van Goudzwaard, en aan mijn verlangen naar een weg die tot terugkeer leidt. En onlangs konden wij kennis nemen van een verklaring waarin een zeventigtal personen – waaronder ook anti-revolutionairen – verklaarden het voorbeeld van Goudzwaard te volgen en niet mee over te gaan naar het CDA per fusiedatum.

Voor mij persoonlijk werpt dat een schaduw op het fusieproces. Immers ons doel als partij was steeds: met z'n allen, met een authentieke anti-revolutionaire inbreng in een zo herkenbaar mogelijk CDA.

Ook onder onze jongeren zijn er grote groepen die de stap naar CDA of CDJA niet wagen. Krachten waaraan onze beweging dringend behoefte heeft. Het CDA zal alles op alles moeten zetten om hen (de achterblijvers en aarzelaars) van hun „ongelijk” te overtuigen, en hen tot terugkeer zien te brengen. Voor het nieuwe CDA-bestuur ligt daar een belangrijke opdracht, evenals voor de CDA-fractieleden en bewindslieden.

Wij zien om ons heen dat de samenleving nationaal en internationaal in zijn voegen kraakt.

Velen zien uit naar een zinvol bestaan, schoolverlaters, bewoners van onze binnensteden, gehandicapten, werklozen, buitenlandse werknemers. Spitsen wij onze oren op hun roep, gaat ons appèl naar hen uit? Juist zij die niet met ons meegaan menen dat de CDA-partijen in de jaren achter ons te kort zijn geschoten in solidariteit, in vernieuwingsgezindheid. Aan ons de taak hen de geest van de nota van de contactraad „Op weg naar een verantwoordelijke maatschappij” voor te houden: dat het CDA daadwerkelijk bij voortdurend de uitdaging van de Evangelische oproep wil beantwoorden. En dat er in het CDA inderdaad alle ruimte is elkaar aan te spreken op de vernieuwende kracht van het Evangelie, om zo bijvoorbeeld ook het ongelijk te bewijzen van iemand als ons oud-lid ds. Spijkerboer die dezer dagen in Trouw stelde dat de „C” van het CDA werkelijk geen enkele rol meer speelt en dat het hem werkelijk een raadsel is hoe bijvoorbeeld gereformeerden CDA kunnen stemmen.

Verkiezingen

Wij staan aan de vooravond van de Algemene Beschouwingen, die ongetwijfeld vooral beoordeeld zullen worden in het licht van de eerstkomende verkiezingen voor de Tweede Kamer. De laatste jaren valt een tendens te bespeuren dat de aandacht bij de verkiezingen steeds sterker aangaat naar personen in plaats van naar het beleid. In dat verband spreekt men wel van een „veramerikanisering” van de politiek. Ik vind dit een verkeerde ontwikkeling. Het beleid centraal blijven stellen bij een steeds ingewikkelder wordende samenleving is inderdaad niet altijd even makkelijk. Alleen al de toegenomen omvang van onze verkiezingsprogramma's, vergeleken bij zo'n jaar of tien/vijftien geleden, geeft de moeiten aan die wij hierbij onder ogen hebben te zien.

Toch zullen wij de klem allereerst moeten blijven leggen op het beleid, op de inhoudelijke kant van de politiek. Geen oppervlakkige campagnevoering. Met gedegen en onderbouwde visies naar de kiezer toe en hem/haar onze bewuste beleidskeuze voorleggen. Een verkiezingsstrijd is voor ons niet alleen strijd om

de macht, of een gevecht tussen titanen en superstars. Daaraan voet geven is de polarisatie in huis halen, verharding in de samenleving oproepen, verloedering van de politiek.

Het CDA zal een betrouwbaar element in de Nederlandse politiek moeten zijn. Het opofferen van een wel-omschreven politieke overtuiging ten bate van korte termijnsuccessen levert aan die betrouwbaarheid geen bijdrage, zegt het grondslagrapport. Naar mijn overtuiging houdt dit ook in dat het CDA het uitspreken van een vorm van politieke voorkeur voor een bepaalde coalitie niet dient te ontlopen om spanningen in eigen huis, die dat zou kunnen oproepen, te vermijden.

Over polarisatie gesproken, de PvdA lijkt op dit vlak meer tot bezinning te komen. Het is overigens opmerkelijk hoe in vrij korte tijd de roep der rode partijhaan aan volume heeft ingeboet nu de linkse dageraad eerder een wijkend dan een wenkend perspectief lijkt te zijn geworden. Ik juich het toe dat in de strategie der PvdA het accent vooral op de inhoudelijke kant van dit beleid komt te liggen en dat wat de samenwerking met het CDA betreft geen speciale voorwaarden worden gesteld ten aanzien van personen of numerieke omvang. Dat deze partij nu, weliswaar in tweede instantie bereid is tot „open overleg” met het CDA over een kabinet van PvdA, D'66 en CDA, wanneer een progressieve combinatie geen meerderheid weet te behalen, getuigt inderdaad van „een nieuw realisme”. Ik heb bij meerdere gelegenheden gepleit voor een zo breed mogelijk politiek draagvlak voor de aanpak van de uitermate grote problemen waarvoor dit land gesteld is, daarbij tevens stellend dat gelijkwaardigheid uiteraard voorondersteld wordt.

Ik constateer dat er in ons politieke bestel voor deze lijn bemoedigende ontwikkelingen te signaleren zijn.

Ik sprak zojuist van klem op beleid in plaats van personen.

Niet alleen tijdens de campagnevoering, ook tijdens de formatie moet dit onze benadering zijn. Het mag niet opnieuw gebeuren dat een regerings-samenwerking stuk loopt op het feit, dat „hoofdrolspelers” het niet met elkaar kunnen vinden. Ik ga er in elk geval vanuit, dat onze toekomstige lijsttrekker, wie dit ook weze moge, dit zich, evenals in 1977 ten volle realiseert.

Verkiezingsprogram „Om een zinvol bestaan”

Velen onder ons zullen met spanning hebben uitgekeken naar het ontwerp-verkiezingsprogramma voor de periode 1981/1985.

Het huidige program „Niet bij brood alleen” heeft in brede kring weerklank gevonden, ook buiten het CDA.

De taak voor prof. Franken en zijn commissie was alleen daarom al niet eenvoudig. Mijn conclusie is, dat er nu een ontwerp-program op tafel ligt dat minder wervend is dan het vorige, maar meer nuchter en zakelijk van toonzetting. Dat heeft en voor- en nadelen. Enerzijds mist het, ondanks het perspectief dat het nadrukkelijk wil bieden vanuit ons uitgangspunt, de appellerende en inspirerende teneur van NBBA, anderzijds is dit program op onderscheidene onderdelen concreter en uitgewerkter. En geeft het daarom ook minder aanleiding tot onduidelijkheden in de tekst.

Erkend moet voorts worden dat de programcommissie impopulaire voorstellen en keuzen niet uit de weg is gegaan en eigen wegen heeft durven bewandelen, ik denk daarbij ondermeer aan zaken als kernenergie, de Markerwaard en de vaste oeververbinding.

Bij een aantal politieke punten wil ik nu, mede in het licht van het verkiezingsprogramma, kort nader stilstaan.

Ik noem:

- vrede en veiligheid
- sociaal economische paragraaf
- volkshuisvesting

Vrede en veiligheid

We staan vandaag aan het eind van de vredesweek. Een week waarin we er bij bepaald worden dat de huidige situatie – onaanvaardbaar – ver verwijderd is van het bijbelse ideaal van het Messiaanse vredesrijk, dat ons voortdurend moet inspireren tot daadwerkelijke actie tegen onrecht en onvrede. De ARP heeft zich in het laatste decennium van haar bestaan regelmatig indringend bezig gehouden met het vredesvraagstuk.

Ik herinner aan de intensieve en bewogen discussies in 1970 naar aanleiding van de opstelling van het verkiezingsprogramma 1971/1975.

*AR-voorzitter De Boer in gesprek met twee-ereleden:
mr. dr. J. Donner (midden) en dr. H. Algra.*

In het rapport „Atoomwapens als onderdeel van het veiligheidsbeleid” van de commissie-Boertien is de weerslag van deze discussie terug te vinden. Kooijmans sprak destijds op het partijconvent over kernbewapening behartenswaardige woorden: „zelfs wanneer onwrikbaar zou vaststaan dat vrede en veiligheid door deze wapens gewaarborgd worden, dan nog zou deze waarborg nimmer als een definitieve mogen worden gezien, omdat zij de mens als Beelddrager Gods onwaardig is, omdat zij een investering van menselijk vernuft en van geldelijke middelen vraagt, die wij voor andere zaken niet kunnen missen en ons mede daardoor belemmert in ons streven naar een vrede, die meer is dan alleen afwezigheid van geweld” (brochure Vrede en Veiligheid, blz. 5).

In 1978 is op de partijraad intensief gediscussieerd over de neutronenbom en hebben wij de invoering daarvan in alle duidelijkheid afgewezen.

Vorig jaar heeft de partijraad naar aanleiding van de mogelijke invoering van nieuwe kernwapens tot twee maal toe uitgesproken „dat het beleid van enerzijds onderhandelingen en anderzijds aanschaffen nieuwe kernwapens in zich tweeslachtig is, en geen bijdrage levert aan de doorbreking van de bewapeningsspiraal”.

Met deze uitspraak hebben wij in feite afstand genomen van het gangbare veiligheidsdenken, waarbij alleen vanuit een evenwicht- of overmachtssituatie stappen worden gezet. Tientallen jaren van onderhandelingen over vermindering van massavernietigingswapens doen ons meer en meer tot de overtuiging brengen dat deze weg uitzichtloos lijkt.

De Nederlandse regering zal, ook krachtens het zo juist aanvaarde program van uitgangspunten, de nodige creativiteit aan de dag moeten leggen en met overtuigingskracht nieuwe wegen moeten bepleiten die leiden tot een daadwerkelijke vermindering van de kernwapenwedloop.

Vanzelfsprekend zal dat allereerst in Navo-verband moeten gebeuren, dat voor ons hoofdinstrument van beleid is.

Daarbij mogen kritische vragen niet uit de weg worden gegaan.

Werkt de strategie van het aangepaste antwoord niet bepaalde wapentechnologische ontwikkelingen in de hand, die telkens nieuwe impulsen geven aan de kernwapenwedloop? Wordt in het Navo-beleid niet te veel uitgegaan van de mogelijkheid van een beperkte kernoorlog? Terwijl een beperkt konflikt – mede vanwege de opbouw van de nucleaire bewapening – zeker zal escaleren.

Hoe is – gelet op onze afwijzing van een Europese kernmacht – de verhouding tussen de Verenigde Staten en de Europese NAVO-partners?

Zijn die voor wat hun veiligheid betreft onscheidbaar?

Er bestaat in het CDA geen verschil van mening over het belang van de NAVO bij ons streven naar vrede en veiligheid. Wel wordt verschillend gedacht over de vraag hoe zwaar je dat belang voor de voorzienbare toekomst moet laten wegen: „onmisbaar” of „van groot belang”? Eén van de meerdere alternatieve mogelijkheden die het verkiezingsprogramma in dit verband geeft.

Ook waar het gaat om de rol van het kernwapen bij het veiligheidsbeleid („beperkt” of „geen rol”) en de plaatsing van nucleaire middellange afstands-wapens worden keuze mogelijkheden gepresenteerd. Het is zaak dat de com-

missie-Donner spoedig met haar werk gereed komt. De gemeentelijke afdelingen zullen de resultaten van deze commissie moeten kunnen betrekken bij de bespreking bij dit ontwerp-program.

Ons Program van Uitgangspunten stelt terecht „dat het vraagstuk van de defensie de christen-democratie voor grote vragen stelt”. Een uiterst gewetensvolle omgang met deze materie is dan ook, door alle betrokkenen, geboden.

Sociaal economisch beleid

Op Prinsjesdag zijn we nog eens met onze neus op de ernst van de sociaal economische problematiek gedrukt. Naar de mens toe vraagt vooral het werkgelegenheidsvraagstuk onze bijzondere aandacht.

Doelstelling van het verkiezingsprogramma is het creëren van werk voor 300.000 mensen. Het zal niet eenvoudig zijn deze doelstelling te realiseren. Onmogelijk lijkt het echter niet.

Het aanvaarden van deze doelstelling, en ik bepleit dat, geeft ons wel belangrijke verplichtingen. Het betekent onder meer afstand doen van een stuk individuele welvaart voor de zorg van deze groep „zwakken”. Slechts op basis van die politieke bereidheid kan het.

Ik denk daarbij vooral aan de velen die maar zo weinig kans hebben op de arbeidsmarkt, bijvoorbeeld de jongeren, doordat zij een verkeerde beroepsopleiding hebben of hun opleiding niet hebben afgemaakt of zelfs helemaal geen beroepsopleiding hebben gehad.

De ernst van dit probleem vraagt om een radicale aanpak:

- **niet alleen:** bijzondere regelingen, bijvoorbeeld op de praktijk gerichte aanvullende opleidingen,
- druk op het bedrijfsleven om na eventuele scholing deze jongeren een kans te geven
- verbetering van de arbeidsomstandigheden,

maar ook:

- bezinning op de relatie onderwijs/arbeidsmarkt
- herijking van maatschappelijke waardering van allerlei functies.

Zo kunnen we niet blijven aanvaarden dat door de vrijheid van keuze van onderwijs en van beroep te veel jongeren worden opgeleid voor een beroep, waarnaar de vraag is afgenomen. Evenmin mogen zij die zo'n verkeerde opleiding hebben gekozen werkloos afwachten of ze misschien toch niet de baan krijgen waarvoor ze aanvankelijk hebben gekozen. Maar moeten we in ons denken hierover niet nog een fase teruggaan?

Waardoor komt het dat jongeren zo'n voorkeur hebben voor bepaalde beroepen? Bijvoorbeeld in het onderwijs? De oorzaken daarvan hoeven niet bepaald bij hen alleen te liggen. Hun oordeel wordt ook mede gevormd door wat ze thuis en ook in bredere kringen in de samenleving ervaren.

Dan gaat het om zaken als maatschappelijke waardering en ook om arbeidsomstandigheden.

Overigens wat moet men denken van ondernemers die het ene moment klagen over werkschuweid over onnoemelijk grote aantallen moeilijk vervulbare vaca-

tures en die, als er sprake is van een kleine kostenstijging meteen van de daken afkondigen dat dit zoveel banen zal kosten . . .
In deze factoren herkent u ook algemene factoren van werkloosheid en werkgelegenheid. Het leek me goed dit duidelijk te maken, juist vanuit de werkloosheid onder onze jongeren.

Aardgas

Het program acht een productie-groei van 2½% mogelijk en in feite ook noodzakelijk voor de werkgelegenheidsdoelstelling.

Het is nodig er nog eens op te wijzen, dat produktiegroei geen op zichzelf staande doelstelling mag zijn en ook geen alibi.

Het is bovendien jammer, dat het begrip „selectieve groei” minder aandacht in het nieuwe programma krijgt.

Voor ons is zeker niet iedere vorm van economische en technologische expansie aanvaardbaar.

Wij mogen onze economische problemen niet oplossen door onverantwoordelijk om te gaan met de Schepping, of de bestaande verschillen met de derde wereld handhaven of zelfs nog verscherpen.

Moeten we ons niet afvragen of we niet al te egoïstisch de aardgasbaten voor ons zelf aanwenden?

Als we kiezen voor aanwending ten behoeve van de economische structuur dan kunnen we de internationale dimensie niet achterwegen laten.

We ontvangen meer voor ons aardgas omdat olie duurder wordt. Juist ook de derde wereldlanden ondervinden hiervan de gevolgen.

Ik vraag me af of niet een deel van de aardgasinkomsten aangewend zou moeten worden ten behoeve van versterking van de economische structuur van de derde wereldlanden. Ook tegen deze achtergrond is het juist, dat het programma kiest voor een beleid gericht op inkomensmatiging van iedereen. Maar we zullen ons voorts moeten realiseren dat de slogan de sterksten zullen de zwaarste lasten moeten dragen ook daadwerkelijk in een feitelijk inkomensbeleid zal worden gerealiseerd. Het begrip gerechtigheid is terecht een kernwoord in ons Program van Uitgangspunten. Christen-democraten mogen op dit punt niet onduidelijk zijn en niet volstaan met papieren beloften. Een sterker ontzien van de hoger betaalden dan wordt voorgesteld in het concept-programma acht ik onaanvaardbaar.

Ons sociale zekerheidssysteem komt steeds meer onder druk. Het lijkt volgens velen onbetaalbaar te worden. Is eigenlijk niet het belangrijkste probleem het feit dat we hierbij al te gemakkelijk het probleem naar de overheid toeschuiven?

Als de productiviteit van een werknemer afneemt, wordt wel erg gemakkelijk het instrument van de WAO aangesproken. Ik deel de mening dat gepoogd moet worden de snelle toename van het aantal uitkeringstrekkers te verminderen. Ons uitgangspunt dat zij die onze hulp nodig hebben, die hulp ook royaal zullen krijgen mag echter niet ter discussie staan.

Een fundamentele aantasting van de verhouding tussen actieven en inactieven is voor het CDA niet aanvaardbaar. Het programma weerstaat de druk om vooralsnog over te gaan tot een uitbreiding van het aantal kerncentrales.

Terecht, het zorgvuldig omgaan met onze Schepping kan ons op dit moment tot geen andere conclusie brengen. Laten we daarom onze „energie” gebruiken om een einde te maken aan de grenzeloze verspilling van onze bestaande energiebronnen. Op dit punt zou het programma overigens duidelijker kunnen zijn.

Volkshuisvesting

Een goed dak boven ieders hoofd is een belangrijke doelstelling van een rechtvaardig volkshuisvestingsbeleid. Het gaat hier om de erkenning van het wonen als een eerste levensbehoefte en om de consequenties aan de erkenning verbonden.

Met elkaar heeft de Nederlandse politiek de rechtvaardige behoeften die er op dit terrein bestaan in het begin van de jaren 70 dermate onderschat, dat we voor de jaren 80 voor een bijzonder zware opgave staan en juist in een periode van moeilijk economische financieel weer.

Hier wreekt zich ook dat in een periode van grote economische groei en stijging van de individuele welvaart de bereidheid om de aan het wonen verbonden lasten te betalen ook vanuit politiek onvoldoende werd gestimuleerd. Nu het tenslotte niet anders meer kan, komt het inhalen van de ontstane achterstanden des te harder aan. In een verantwoordelijke maatschappij kunnen we niet berusten in de grote verschillen, die er op het gebied van de huisvesting bestaan. Mooie villa-buurtten tegenover verpauperde binnensteden. Het beleid dient dan ook gericht te zijn iedere ingezetene van ons land een redelijke huisvesting te bieden. Daarvoor is in de komende kabinetsperiode een enorme inspanning vereist. Waarbij heilige huisjes niet kunnen worden ontzien. Ik hoop dat de PvdA haar goedkoop inspelen op begrijpelijke huursentimenten zoals ze dit in de laatste verkiezingen heeft gedaan thans achterwege zal laten. Juist omwille van een goed volkshuisvestingsbeleid. Wanneer er en van de huurder en van de eigenaar/bewoners in de toekomst grotere financiële inspanningen zullen worden gevraagd in het kader van noodzakelijke bewonerssolidariteit dient dit beleid inderdaad in het perspectief te worden geplaatst van een veel forsere aanpak van de woningbouw, vooral wat betreft de nieuwbouw of de stadsvernieuwing.

Ook vanwege de werkgelegenheid in de bouw en de continuïteit van deze belangrijke bedrijfstak is een zwaarder accent voor de volkshuisvesting van grote betekenis. Het wonen is een sociaal goed en alles wat daaraan verbonden is dient in de komende kabinetsformatie hoge prioriteit te hebben (dat is ook de geest van het program „Om een zinvol bestaan”).

Samen verder

Onze laatste partijraad. Enige reden tot weemoed mag er zijn. Laten wij het maar verstaan in de zin van: omzien in verwondering.

Dankbaar voor wat ons in de partij, door rijke gaven van hoofd en hart van zovelen werd geschonken. Dankbaar voor trouw, inzet, offerbereidheid van de honderdduizenden achter hen die in de eerste linies stonden. Indachtig ook al

datgene wat ons nogal wat zwarte bladzijden opleverde. Anti's waren en zijn niet gemakkelijk. En er is geen reden ons in alle opzichten voor te staan op wat onze karaktertrekken zijn.

Het „de allerheiligste heeft nog maar een klein beginsel van de nieuwe gehoorzaamheid” geldt ook voor datgene waarop we soms met trots terugzien.

Ik zei: enige reden tot weemoed. De klem valt op enige. Vijftien jaar lang hebben wij meegewerkt aan de totstandkoming van verdergaande samenwerking tussen KVP, CHU en ARP. Wij zijn daarbij niet over één nacht ijs gegaan, zelfs niet over één winter ijs. Wat er ook aan het samenwerkingsproces zou kunnen hebben ontbroken niet de mogelijkheid tot in de treure met elkaar in alle partijgeledingen alle in fasen gezette stappen te bediscussiëren. Een ieder die hier zit weet dat de weg naar elkaar lang en moeizaam was. Een ieder weet van voor- en tegenstanders op verschillende halteplaatsen tijdens het hele proces. Een ieder weet ook dat er op de lange CDA-weg wat veranderde in de door ons gewenste zin. Evenmin is het iets nieuws dat elke stemming waarbij de gehele partij betrokken was in de afgelopen jaren telkenmale een zo hoog percentage „ja” stemmers van ons verder gaan opleverde, dat ook vandaag – na de overweldigende uitslag van de stemming over de opheffing van de partij – de slotsom mag zijn: het opheffen van de ARP en het opgaan in een CDA was en is niet een zaak van een enkeling, de leiding of wat idealisten, het was en is een zaak van bijkans de hele partij, van zeer, zeer velen. Daarom ook kunnen de woorden „enige weemoed” verstommen en komt er plaats voor het: actief en constructief voort op nieuwe wegen in het CDA. Vaak hebben wij in de achter ons liggende jaren tegen elkaar gezegd dat het bij de vorming van het CDA niet om een optelsom van de 3 oude partijen zou kunnen gaan. Het moest iets nieuws worden. Ik weet niet of een ieder die uitspraak op elk moment echt meende. Bij het „nieuwe” dachten we soms te gemakkelijk aan iets wat verdacht veel op een vergrote ARP leek.

Dat zal het CDA niet worden. Niemand kan dat hebben verwacht. Niemand behoeft zich derhalve genomen te voelen. Het is bij de start van een nieuwe politieke groepering niet goed direct met etiketten klaar te staan.

Eén zo'n etiket is, als het geen vergrote ARP is, dan moet het wel een vergrote KVP zijn.

Hoewel zonder twijfel velen in de KVP trots zijn, weten zij dat ook dat niet het geval zal zijn.

Laten we beginnen met elkaar eindelijk eens echt serieus te nemen. Ieder op eigen waarde beoordelen en aanvaarden. Laat ons a.u.b. ook allen samen proberen het zuchten en steunen wat de fusie 15 jaar begeleidde als een lied uit de oude doos te beschouwen.

Bij het begin van het CDA mag ons vertrouwen, onze bereidheid tot inzet, ons enthousiasme worden gevraagd. Niet blijven staan bij wat was maar de opdracht die in het CDA op ons afkomt als een uitdaging aanvaardend. Blijmoedig. We rollen de mouwen op en gaan aan de slag. Aan de slag voor dezelfde zaak waaraan een eeuw lang werd gewerkt. Aan de doorwerking van de Boodschap van het Evangelie op het publieke leven.

En als het nu allemaal niet lukt. Wanneer de verstarring toeslaat, we in conser-

vatief vaarwater terecht komen. Als, als, na 15 jaar alsen en maar'en is het nu gewoon „ja”. Gaan we op in het CDA: met onze organisatorische inbreng, met onze door anderen vaak geroemde inzet en dadendrang, met onze kritische zin, met ons verlangen naar een vernieuwingsgezinde politiek vanuit een vanuit het hart opkomende overtuiging. Met dat alles zullen wij er volop bij zijn.

Broodnodig

Tenslotte nog dit.

Er zijn er die niet meegaan. Die in de hele operatie onvoldoende vertrouwen hebben.

Toen ik nà de zo diep insnijdende grondslagdiscussie in augustus/september 1975 werd voorgesteld als kandidaat-partijvoorzitter waren er nogal wat voorstanders van het CDA die niet wisten of ze mij wel hun vertrouwen konden geven. Iemand met zoveel twijfels over het CDA. Ik ben er zeker van dat zij die nu niet meegaan mij dat vertrouwen voluit gaven. Ik heb mijn voorzitterschap aanvaard vanuit de opdracht, met z'n allen naar een zo herkenbaar mogelijk CDA.

Ik meen op hen die mij politiek hebben gesteund een laatste krachtig beroep te mogen doen om dat „samen” waar te maken. Wij hebben elkaar in het CDA nodig als brood.

Nodig om te trachten de spanning tussen ideaal en weerbarstige werkelijkheid te verkleinen.

Stap voor stap nodig om kritisch en creatief te blijven in een grote beweging. Wij werken tussen falen en geroepen zijn.

Het ligt niet voor de hand dat christenen er gemakkelijk in slagen die hoge pretentie van de „C” in de praktijk waar te maken.

Dat kost strijd. Daar is geloofsmoed voor nodig. Laat ons van hier samen optrekken en een nieuw begin maken.